

Oude Kerk, 27 maart 2022

Vierde zondag van de Veertigdagentijd
ds. Johan Meijer

gelezen: Lucas 15: 11-32

titel: speelruimte van verbeelding

overdenking

*gemeente van onze Heer Jezus Christus,
lieve mensen van God,*

Het is dit jaar vijftig jaar geleden dat de NCRV-serie Bartje opgenomen werd, op verschillende locaties in de provincie Drenthe. In het najaar van 1972, ten tijde van de grote najaarsstormen werd de serie uitgezonden. Het bekende boek van Anne de Vries, uit 1935, waarin het kind Bartje Bartels centraal staat, maar een kinderboek zou ik het niet willen noemen: het is vrij heftig en dat geldt voor de serie ook. De schildering van het sociale leven begin 20^e eeuw op het Drentse platteland, de armoede, de grote verschillen tussen de arme arbeiders en de rijke boeren. Het liegt er niet om wat we te zien krijgen. Het liegt er niet om wat wij te zien krijgen uit onze eigen tijd, want in grote delen van onze wereld zijn de omstandigheden even erbarmelijk, zo niet erger.

Aflevering 1 heet 'De Verloren Zoon'. Het is de aflevering met die legendarische scène dat Bartje niet wil bidden veur bruune boon'n. Moeder, waar hij een speciale band mee had, of in elk geval dacht te hebben had hij aan het hoofd gezeurd of hij vandaag in plaats van die vreselijke bruine bonen misschien een prakje van gisteren mocht, altstubleeft, alstubleeft... Maar als de maaltijd begint, blijkt ze dat vergeten en als ook boven Bartjes bord een lepel bruine bonen wordt uitgestort, trekt hij zijn bord weg... Maar eten zal hij, dus de bonen worden van de tafel geschraapt en zijn bord wordt alsnog gevuld. En dan komt het rondje bidden: elk kind moet een gebedje opzeggen: 'Here zegen..' maar als Bartje aan de beurt is roept hij: Ik bid nie veur bruune boon'n. Dan is, zogezegd de gort gaar bij moeder en meer nog bij vader, die kon er wat van... een heftige vader die vaak schreeuwde en zijn kinderen sloeg met de klabatse... zoals gezegd het is een vrij heftige serie. In grote woede en intens verdrietig rent Bartje weg. Hij stormt het huisje uit, hij wil weg, en wil nooit meer terugkomen bij een vader die zo wreed is en een moeder die niet te vertrouwen is, want in plaats van zijn beloofde prakje op te warmen, heeft zij haar tijd verkletst met opoe Tjebbe uit het armhuis.

En dan komt aflevering 2. De schole. Bartje is oud genoeg om naar school te gaan en er komt dan ook een dag dat het zo ver is. De makers van de serie kozen hiervoor voor de oude Scheepstraschool in de Shoolstraat in Roden en deze school stond vlakbij ons onderlijk huis. Of anders: dat huis is er al heel lang niet meer, maar die school staat er nog steeds, een historische school vlakbij de historische brink met de Hervormde kerk. Bartje had natuurlijk ook klasgenoten nodig en dat werden kinderen van de School met den Bijbel, waar ook mijn zus naar toe ging, zij speelt dus mee, en kleppert op haar klompjes door beeld als de kinderen naar school toe lopen. O wat was dat allemaal spannend voor Bartje, dat gevoelige dromertje dat in zijn fantasiewereld urenlang alleen kon spelen in de natuur met libellen en kevertjes en nu... in een klas, met allemaal andere kinderen en een juf waar hij niet meteen warme gevoelens bij had, zacht uitgedrukt. Moest ie ook nog op de eerste rij zitten en ze keek hem zo indringend aan met haar priemende ogen, en met haar best wel scherpe en flemende stem probeerde ze Bartje uit te horen, onder andere over zijn zus Lammechien, waar sappige verhalen de ronde over deden. En dan komt: Bijbelse Geschiedenis. Juf vertelt het verhaal over de verloren zoon en Bartje, met zijn sterke verbeeldende gave droomt als het ware weg en ziet zichzelf als de verloren zoon, die van huis was weggerend vanwege die toestand met die bruine bonen... En de beelden komen en gaan, dat hij terecht komt op een feest van deftige mensen, met veel lekkers en met dansen en lachen en muziek. Zie je wel dat er ook andere werelden zijn dan die armoeige bedoening bij hen thuis met al die kinderen en veel te weinig ruimte en met bruine bonen... Maar dan komt de verloren zoon terecht in een varkensstal, waar hij zo'n honger kreeg en er naar verlangde de schillen te mogen eten die de varkens te eten kregen... maar zelfs zie mocht hij niet. Dan, ja dan zijn bruine bonen zo erg nog niet. En de verloren zoon verlangt terug naar het huis, het thuis dat hij verlaten heeft. Hij krijgt spijt en berouw... hij keert terug. En va bleek veel minder boos dan hij vreesde en moe was ook blij dat hij weer thuis kwam... En het verhaal is voorbij, de juf is uitverteld.

Vlakbij de klas van Bartje, zoals gezegd, woonden wij. Toen ik zijn leeftijd had, dwaalde ik graag rond in het weiland achter onze boerderij en daar lag een steen, en dat was de steen waarop Jacob zijn hoofd gelegd had en waar de Jacobs ladder was tot hoog in de hemel. En het weiland, helemaal niet zo groot, was groot genoeg om de woestijn te zijn waarin het volk Israël veertig jaar ronddoolde op weg naar Beloofd Land. Ze zullen wel heel langzaam gelopen hebben, was mijn oplossing voor die wel heel lange tocht. En naast het huis, vlakbij de keuken, stond een linde met een bankje eronder... daar ontving Abraham de gezanten van de Eeuwige, en Sara, uiteraard in het schort van mijn moeder, kwam naar buiten om hen van eten te voorzien. Speelruimte van de verbeelding, misschien herken je het wel, je ziet het zo voor je... Speelruimte van de verbeelding, die Bijbelverhalen, Jan Wolkers verklaart in een indrukwekkend artikel hoe de Bijbelverhalen die dag aan dag werden voorgelezen door zijn vader zijn verbeelding zo prikkelden dat hij uiteindelijk schrijver en beeldend kunstenaar werd.

Speelruimte van verbeelding, dat is dat je een verhaal, een Bijbelverhaal bijvoorbeeld, voor je ziet, dat je je inleeft in het verhaal, dat je jezelf er in kunt lezen als het ware. Er is een vorm, bibliodrama heet dat, waarin je met een groep een verhaal als het ware na kunt spelen. En je kiest dan een rol die bij jou past. In het verhaal van de verloren zoon: wie ben je? De jongste zoon die vertrekt? De oudste

zoon die blijft? De vader die op de uitkijk staat? De moeder, die in het verhaal niet genoemd wordt?

'Ik denk nu, je was er zelf zo eentje vader!' Dit schrijft Niek Schuman in zijn prachtige boek *Mijn jaren van geloven*, over pater Jan van Kilsdonk, een zeer markant geestelijke die ook wel eens genoemd werd: 'Gods eigen zwerver', omdat hij zich in Amsterdam, waar hij werkte, naar plaatsen begaf die anderen zouden mijden en er voor mensen was die door anderen werden gemeden. Pater van Kilsdonk stond zich niet voor op zijn intellectuele bagage, (en die was groot), maar hij wàs er voor mensen, met name voor hen die aan de randen van de samenleving terecht waren gekomen. Hij verleende pastoraat aan AIDS-patiënten, één en al oor voor hen, een en al hart voor mensen die door anderen nogal eens als verloren zonen of dochters bestempeld worden.

Pater van Kilsdonk was geroerd door een preek die Niek Schuman gehouden had over de ets *De terugkeer van de verloren zoon* van Rembrandt van Rijn. En hij schreef hem dat in een ontroerende brief. 'Ik denk nu, je was er zelf zo eentje, vader!', schrijft Schuman dan over de markante pater, die als een liefdevolle vader was.

De ets waar het om ging, is door Rembrandt gemaakt in 1636. Rembrandt is rond de 30 als hij dit tafereel etst. In zijn overdenking had Schuman gewezen op het gebaar van ontferming door de vader op de stoeprede. Hoe de zoon, geknield, met zijn tenen net de bovenste trede gehaald heeft en als het ware ingevouwen wordt in zijn vaders mantel.

Rembrandt heeft in zijn etsen en schilderijen regelmatig ook zichzelf een plaatsje gegeven in een tafereel, speelruimte van verbeelding. Die zoon, die verwelkomd wordt en opgevangen door de vader, is hij dat zelf misschien? Als dertigjarige zal hij zich misschien alles hebben kunnen voorstellen bij die rol van zoon, en mogelijk dus zelfs als verloren zoon.

Tweeëndertig jaar later, in 1668 een jaar voor zijn overlijden, Rembrandt is dan begin zestig, maakt hij een schilderij over de terugkeer van de Verloren Zoon. Een wereldberoemd schilderij is het geworden, het hangt in de Hermitage in St. Petersburg. De beroemde pastor Henri Nouwen heeft er een heel grondige studie van gemaakt, ging er heel lang voor zitten om het te bekijken, dronk ieder detail in, en schreef zijn weergaloze boek: *Eindelijk thuis*.

Nu zien we iets van Rembrandts eigen levensgeschiedenis terug in de vader. Bewust schildert hij

de vader als een half blinde man, die één en al liefde uitstraalt, en aan wie je kunt zien dat hij een heel bewogen leven heeft geleid. Daarin zit iets van Rembrandts eigen zeer bewogen levensgeschiedenis.

In verschillende fasen van onze levensgeschiedenis kijken wij verschillend naar een Bijbeltekst, naar een Bijbelverhaal, zoals ook naar de gelijkenis over de zogeheten verloren zoon. In je jongere leven kun je je misschien iets meer herkennen in de zoons, ofwel de zoon die er op uittrok, ofwel de zoon die thuisbleef.

En voor zoon mag je ook dochter invullen. Het is wel een mannenverhaal, met vader en zoons, over moeder en dochters horen we niet. Dat moet Rembrandt ook zijn opgevallen, en daarom schildert hij de handen van de vader op de schouders van de zoon verschillend: een iets bredere mannenhand en een iets smallere vrouwenhand, de liefde van deze vader is evengoed ook moederliefde, zoals de liefde van God als Vader evengoed beleefd kan worden als liefde van God als Moeder.

Dochter of zoon... ergens in het verhaal vinden we vast wel een plaats. Want hoe ging dat bij u thuis? Hoe waren de rollen verdeeld? Was u de verzorgende thuisblijver of de meer vrijbuitende avonturier? En hoe voelde dat, dat uw broer of zus, voorzover u die had, heel anders omging met het ouderlijk huis dan uzelf?

In de gelijkenis van Jezus zien we twee heel verschillende broers. In een gelijkenis kan dat, dat je de karakters heel sterk aanzet, het gaat ook om het effect van het verhaal en overdrijving is dan een gerechtvaardigd middel. Maar ook in de werkelijkheid van het gezin kunnen de verschillen heel groot zijn. Hoedanook: de oudste zoon staat voor de mens die zeer nauwgezet, zorgvuldig en trouw de zorgtaken voor het ouderlijk huis op zich neemt, inclusief alle energie die dat kost en dat kan soms heel erg veel zijn, daar kunnen velen van ons van meepraten... De jongste zoon wordt geportretteerd als degene die het leven verkent, die de bijbelse opdracht 'onderzoek alle dingen' met verve toepast. De avontuurlijke vrijbuiters wordt met verve geschilderd door Jezus.

En in die schildering raakt hij een deel van zijn toehoorders nogal: de farizeeën en de schiftgeleerden. Die hebben Jezus namelijk net verweten dat hij zich inlaat met tollenaars en zondaars, die overigens ook toehoorder zijn van de gelijkenis en die daardoor misschien ook wel erg geraakt worden, maar dan in de zin van: eindelijk, het gaat ook eens over ons als kind van God.

Zoals pater van Kilsdonk die mensen opzocht die door anderen gemeden worden, zo deed Jezus dat ook, en daar kwam commentaar op. Dat hoort niet zo Jezus, waar je mee omgaat wordt je mee besmet. Je plaatst jezelf buiten de wetten en regels van onze heilige traditie, de traditie die wij altijd zo nauwgezet en trouw hebben gevolgd.

Die jongste zoon wordt geschilderd als zondaar en het dieptepunt is wel zijn verblijf bij de meest onreine dieren die er zijn in de joodse traditie: varkens.

Dat de jongste zoon zo welkom thuis is, dat hij als het ware ingevouwen wordt in de plooien van vaders mantel, dat de handen van de oude halfblinde vader als vaderlijke en moederlijke ontferming om de schouders van de verloren zoon zijn, dat moet de farizeeën en schiftgeleerden wel ongelooflijk gestoord hebben, net als de

oudste zoon in de gelijkenis. En dat is denk ik ook de bedoeling van Jezus' gelijkenis over de verloren zoon, die het drieluik over wat verloren is, afsluit. Verloren schaap, verloren penning... wat is er veel vreugde als het teruggevonden is, dat ene schaap, die ene penning.

En nu dan die zoon die verloren gewaand werd... er is vreugde om zijn terugkeer. Bij de vader, die als moeder en vader vol ontferming dit eigenste kind welkom heet.

De meesten van ons hier aanwezig zijn geen dertig meer, zoals Rembrandt toen hij zijn eerste ets maakte. Ook zijn sommigen de begin 60 al gepasseerd, de leeftijd van Rembrandts schilderij uit 1668. Er zijn mensen hier die vader zijn of moeder, grootvader, grootmoeder, ja zelfs misschien wel overgrootouder. Sommigen van u hebben net als de vader in Rembrandts schilderij een zeer bewogen leven gehad. Misschien mist ook u een zoon of een dochter. Misschien verlangt u met heel uw hart op de thuiskomst van uw kind? Misschien moet u leven met de werkelijkheid dat uw kinderen zo verschillend zijn dat ze elkaar niet verstaan of misschien niet meer willen zien of kennen. Misschien herkent u iets van dat intense verlangen van de wachtende vader, die verheugd is om zijn béide kinderen. Want let wel: de vader zegt ook zeer liefdevolle dingen tegen zijn oudste zoon. Hij is het niet die ze tegen elkaar uitspeelt. Hij is het die ze wil verbinden. Die ze beiden in de zoom van zijn mantel in wil vouwen, die ze beiden de armen op de schouders wil leggen, die ze beiden liefheeft.

Zo'n vader, zo'n moeder wil God voor u en mij zijn. God die op ons wacht totdat wij opengaan voor zijn liefde, totdat wij opengaan voor de aanvaarding dat wij mét anderen samen zĳn, haar eigen kind mogen zijn, dat meer dan welkom thuis is.

Amen